

РАҚАМЛИ СОЛИҚ МАЪМУРИЯТИНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИНИ ТИЗИМЛИ КЎРИБ ЧИҚИШ

Насруллоев Ҳаётжон Хабибуллоевич
ТДИУ ҳузуридаги илмий-тадқиқот маркази
мустақил тадқиқотчиси (PhD)

Аннотация. Мазкур мақолада солиқ маъмуриятлари солиқ тўловчилар тажрибасини ошириш учун турли хил ва мураккаб электрон хизматлар қаторига эга бўлган рақамлаштирилмоқда. Шунга қарамай, электрон ҳукумат хизматларининг юқори даражада ишламай қолиши ҳисобга олинса, рақамли солиқ тизимининг муваффақияти учун зарур бўлган омилларни тушуниш жуда муҳим бўлиб ҳисобланади. Концептуал асос сиёсатчилар томонидан тўртта тоифага бўлинган солиқ маъмуриятларида рақамли хизматларни лойиҳалашда кўриб чиқиш учун ўн бешта мавзуну белгилайди – контекст, манфаатдор томонлар, технология ва намойиш этилган натижалар. Ушбу рамка, шунингдек, стратегияларни муваффақиятли ишлаб чиқишда мос ёзувлар нуқтаси бўлиб хизмат қилиши керак рақамли хизматларни солиқ маъмуриятларига жойлаштириш чораларидир. Рақамли солиқ маъмуриятининг хориж тажрибаси, мамлакатимизда уни қўллаш бўйича илмий-амалий хулоса ва таклифлар шакллантирилган.

Калит сўзлар: солиқ тушумлари, таҳлика-таҳлил, хавфлар, самарадорлик, рақамли платформа, усуллар ва воситалар, илғор ахборот- коммуникация технологиялари, таҳлил, оптималлаштириш, рақамли иқтисодиёт, ахборотлашган жамият, ахборот, тармоқ, индустриал жамият, истеъмолчи, ахборот маҳсулотлари.

СИСТЕМАТИЧЕСКИЙ ОБЗОР КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ОСНОВ ЦИФРОВОГО НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ

Насруллоев Ҳаятжон Хабибуллоевич
Исследовательский центр при ТДИУ
Независимый исследователь (PhD)

Аннотация. В этой статье налоговые органы переводятся в цифровую форму с помощью разнообразного и сложного набора электронных услуг для улучшения работы налогоплательщиков. Тем не менее, учитывая высокие сроки простоя сервисов электронного правительства, понимание факторов, необходимых для успеха цифровой налоговой системы, считается очень важным. Концептуальные рамки определяют пятнадцать тем для рассмотрения директивными органами при разработке цифровых сервисов в налоговых органах, разделенных на четыре категории – контекст, заинтересованные стороны, технология и продемонстрированные результаты. Эта структура также должна служить ориентиром при успешной разработке стратегий и мер по внедрению цифровых услуг в налоговых органах. Сформулирован зарубежный опыт цифрового налогового администрирования, научно-практические выводы и предложения по его применению в нашей стране.

Ключевые слова: налоговые поступления, анализ угроз, риски, эффективность, цифровая платформа, методы и инструменты, передовые информационно-коммуникационные технологии, анализ, оптимизация, цифровая экономика, информированное общество, информация, сеть, индустриальное общество, потребитель, информационные продукты.

A SYSTEMATIC REVIEW OF THE CONCEPTUAL FRAMEWORK OF DIGITAL TAX ADMINISTRATION

Nasrulloev Hayatjon Khabibulloevich

Research Center under TSUOE

Independent Researcher (PhD)

Annotation. In this article, tax administrations are being digitized with a diverse and complex range of electronic services to enhance the experience of taxpayers. Nevertheless, given the high downtime of e-government services, understanding the factors necessary for the success of the digital tax system is considered very important. The conceptual framework defines fifteen topics for consideration by policymakers in the design of digital services in tax administrations divided into four categories – context, stakeholders, technology, and demonstrated outcomes. This framework should also serve as a reference point in the successful development of strategies and measures to place digital services in tax administrations. Foreign experience of the digital tax administration, scientific and practical conclusions and proposals on its application have been formulated in our country.

Keywords: tax revenue, threat analysis, risks, efficiency, digital platform, methods and tools, advanced information and communication technologies, analysis, optimization, digital economy, informed society, Information, Network, industrial society, consumer, information products.

Кириш.

Солиқ маъмуриятлари муваффақиятга эришиш учун ўзларининг экотизимларига ишонишади. Ушбу технологиялар ва институтларнинг ўзаро боғлиқ тармоғидир. Солиқ маъмуриятининг шакли ва амалиёти минг йиллар давомида ривожланган бўлса-да, бир нарса доимий бўлиб қолмоқда, муваффақиятли солиқ маъмуриятлари даромад олиш учун ўзларининг экотизимларини аниқлаш, тушуниш ва улардан фойдаланишлари мумкин Сўнгги пайтларда солиқ маъмуриятлари сунъий интеллект, нарсалар Интернет (IoT), булутли ҳисоблаш, Блокчейн технологияси ва бошқаларни қўллаш билан рақамли бўлиб қолди. Далиллар буни тасдиқлайди. ОЕСД (2021) маълумотларига кўра, сўралган эллик тўққизта солиқ маъмуриятининг 80% маълумотларни таҳлил қилиш воситаларидан фойдаланади, 75% машинани ўрганиш қобилиятига эга ва 50% рақамли ёрдамчи воситаларига эга, хусусан АКТ инфратузилмаси капитал харажатларнинг 50 фоизини (ОЕСД, 2019) ўз ичига олган харажатлар билан мос келади.

Адабиётлар шарҳи.

Албатта, бу эрда манбалар билан иқтисодий ислохотларни жадаллаштиришда замонавий рақамли технологиялар мавзусига оид адабиётлар таҳлил қилсак.

Рақамли технологияларнинг давлат хизматларини яхшилаш ва фуқаролар иштирокини яхшилаш имкониятларини ўрганади. Шунингдек, давлат секторида рақамли трансформацияни осонлаштиришда ташкилий ва маданий ўзгаришларнинг аҳамияти муҳокама қилинади¹¹⁸.

Рақамли экотизим бўйича кенгроқ ахборот тизимлари адабиётларида, хусусан Дига & Май (2016) нинг махсус сониди АКТ эко-тизимини ижтимоий ривожланиш ва тенгсизликларни ҳал қилиш воситаси сифатида ўрганган баъзи тадқиқотлар мавжуд. Бироқ, рақамли солиқ хизматлари контекстида ушбу соҳадаги тадқиқотларнинг аксарияти технологияни қабул қилиш солиқ соҳасидаги турли манфаатдор томонлар, масалан, солиқ ходими, солиқ тўловчилар ёки солиқ маслаҳатчилари. Зарур бўлганда, ушбу моделлар кенгроқ рақамли солиқ маъмурияти инфратузилмасининг фақат кичик қисмини ўз ичига олган phe - номеналарни ўрганган.

Канареснинг (2016) ягона мақоласидан ташқари Филиппиндаги солиқ маъмуриятини ўрганиш учун рақамли экотизим ёндашуви, ҳозирги тадқиқотлар e - тах¹¹⁹ адабиётига ёндашувни аниқ тушуниш ва тушуниш қобилиятига эга эмас бундай ёндашувни қабул қилиш

¹¹⁸ Journal of Innovation Management jurnali tomonidan “Raқamli hukumat transformatsiyasi va davlat sektori innovatsiyasi: adabiyotlar sharhi”

(Manba: https://www.researchgate.net/publication/325536337_Digital_Government_Transformation_and_Public_Sector_Innovation_A_Review_of_the_Literature)

¹¹⁹ Digital taxation is used interchangeably with E-tax and E-taxation. E-taxation is a major part of the wider digital focus of this paper.

рақамли таксонларни баҳолаш мезонлари бўйича рақамли солиққа тортиш бўйича илгари олиб борилган тадқиқотларга аниқлик киритади (Canages, 2016).

Хеекс (2005) фикрича, “Биз турли хил фанларда ўрганилган турли хил рақамли солиқ хизматларининг қабул қилиниши, ишлатилиши ва самарадорлиги бўйича мавжуд бўлган турли хил ривоятларни тушуниш ва уларни солиққа тортишни ўрганиш учун кенг қамровли концептуал асосга бирлаштириш учун тизимли кўриб чиқдик”. Ушбу эҳтиёж электрон ҳукумат хизматларининг юқори қобилитсизлиги ва шунинг учун самарали рақамли солиқ хизматларини лойиҳалаш учун муҳим омилларни тушуниш зарурати билан боғлиқ ташвишлардан келиб чиқади.

Вассонселлос ва Руа (2005) Солиқ маъмуриятлари ҳар қандай иқтисодиётнинг қон томиридир ва ҳукуматнинг рақамли кун тартибининг муваффақияти учун жуда муҳимдир. Ҳукуматнинг кенгроқ рақамли трансформациясига мувофиқ, солиқ маъмуриятининг асосий вазифаси ҳам у билан бирга ривожланиди. Солиқ органлари ўзларини нафақат солиқ йиғувчилар, балки ахборот таъминоти, солиқ тўловчиларга ёрдам ва солиқ таълимидан тортиб бир қатор солиқ хизматларининг провайдерлари сифатида кўришади.

Есономидес ва Терзис (2008) томонидан электрон солиққа тортишни амалга оширишда муваффақият ҳар қандай рақамли дўстона ҳукумат учун солиқларнинг муқаррарлиги ва демографик хусусиятларидан қатъи назар, ҳукумат ва унинг фуқаролари ўртасида кенг қўламли алоқаларни таъминлаганлиги сабабли зарурдир. Кундалик фойдаланадиган электрон тижорат ва mobile иловалар воситаларининг тарқалиши туфайли солиқ тўловчилар ўз ҳукуматларидан кутган хизматларга нисбатан катта умидларга эга эканлигини такидлайди.

Robbins, Mulligan, & Keenan (2015) шунга қарамай, адабиётда кўпчилик молиявий харажатларни кўпроқ назорат қилиш ва супервизион, коррупция, яхши бошқарув ва даромадлар тенгсизлигининг пастлиги каби рақамлаштиришнинг афзалликлари ҳақида гапирган бўлса-да, бу имтиёزلарни тахмин қилиш ва қабул қилиш мумкин эмас. Дарҳақиқат, адабиётда бошқалар рақамли солиққа тортиш истисно бўлмаган электрон ҳукумат лойиҳаларининг юқори қобилиятсизлигини танқид қилган.

Аладвани (2016) фикрига кўра тизимни жорий этиш ва ташкилий ўзгаришларга оид масалалар уларнинг барчаси технологиянинг ўзи муаммо эмас, балки ҳақиқий технология ва технология ишлайдиган жуда мураккаб ижтимоий контекст ўртасидаги фарқ, масалан, одамлар, сиёсий муҳит ва маданий фарқлар, асосан кенгроқ эканлигини тан олган.

Адабиётдаги ушбу турли хил далиллар унинг муваффақияти учун муҳим бўлган омилларнинг кенг спектрини тушуниш учун рақамли солиққа тортиш тадқиқотларини синтез қилиш зарурлигини кўрсатади. Ушбу мақола адабиётдаги тадқиқот натижаларини синтезини таъминлаш орқали адабиётдаги ушбу бўшлиққа ҳисса қўшади, мавзу бўйича концептуал асосни ишлаб чиқишга имкон беради.

Тадқиқот методологияси.

Ушбу мақолада қиёсий таҳлил ҳамда индукция ва дедукция баҳолаш усулларидан фойдаланилди. Қиёсий усулдан фойдаланилиб, солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатишни таккомиллаштиришга доир маълумотлар ва уларни таҳлиллар амалга оширилиб илмий ҳулосалар берилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Бугунги кунда хорижий давлатлар тажрибаларни ўрганилганда АКТ бутун дунё бўйлаб солиқ маъмуриятлари ва солиқ ходимларининг ишларида устунлик қилди. Сўнгги ўн йил ичида ушбу дастурларнинг хилма-хиллиги ва тезлиги янада муҳимроқ бўлди. Бироқ, global электрон ҳукумат лойиҳалари қобилиятсиз юқори даражаси берилган, рақамли хизматларнинг бир солиқ маъмурияти шароитида муваффақият қозонишини ва бошқасида кураш олиб боришини тушуниш механизми бўлиши керак. Бу ҳам муҳимдир, чунки ушбу соҳадаги тадқиқотларнинг аксарияти мамлакат амалий тадқиқотлари бўлиб, улар орасида энг яхши амалиётларни тақдим этиш учун умумийликларни тушуниш керак.

Солиқ маъмуриятлари ишида электрон хизматларнинг кенг тарқалганлигини ҳисобга олган ҳолда, ушбу билим камомадини ҳал қилиш жуда муҳимдир. Шу сабабли, ушбу тадқиқот рақамли солиқ маъмуриятида муваффақиятли интеграциясини тизимли орқали концептуал ўрганиш орқали нима бошқараётганини тушунишимизга ҳисса қўшишга интилади. Концептуал

асос, шунингдек, кўпроқ эмпирик текширувга муҳтож бўлган соҳаларни аниқлаш орқали рақамли солиққа тортиш тадқиқотлари доирасида назарий ривожланиш йўналишларини аниқлашга ёрдам беради. Умуман олганда, концептуал асос экотизим сифатида тавсифланади, у ҳар бир мавзу ва тоифани ҳар бир мавзу ўзаро боғлиқ бўлган кенгроқ бир бутуннинг бир қисмидир. Бундан ташқари, концептуал доирадаги солиқ маъмуриятидаги рақамли хизматлар доимий равишда ўзгариб туришини ва маълум бир мамлакат шароитида янги қонунлар ёки технологик ривожланиш туфайли рамканинг бир қисмидаги ўзгаришлар рамканинг бошқа қисмларига таъсир кўрсатишини акс эттиради албатта.

Солиқ маъмуриятчилигини кучайтириш учун солиқ тўлашдан бўйин товлашни янада самарали аниқлаш ва олдини олиш учун солиқ маъмуриятининг имкониятларини, кучини ошириш. Яширин иқтисодиёт билан шуғулланишга мойиллиги юқори бўлган тармоқлар ва шахсларга қаратилган рискга асосланган аудит ёндашувларини амалга ошириш зарурдир. Солиқ маъмуриятчилигини кучайтириш, солиқ тартиб-қоидаларини соддалаштириш, солиқ тўловчилар билимини ошириш ва қатъий жазо чораларини қўллаш орқали Ўзбекистон янада шаффоф ва адолатли солиқ тизимини яратиши мумкин, бу эса даромадларни йиғиш ва иқтисодий ўсишнинг ошишига олиб келади.

Ўзбекистонда 175 мингдан ортиқ тадбиркорлик субъектлари томонидан бугунги кунга қадар 207 мингта онлайн НКМ ва виртуал касса давлат солиқ хизмати органларидан рўйхатдан ўтказилди. Улардан 65,9 трлн.сўмлик 612,9 млн.та чек онлайн равишда Давлат солиқ қўмитаси маълумотлар базасига келиб тушган бўлиб, шундан ҚҚС суммаси 15,1 трлн.сўмни ташкил этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 4 октябрдаги ПҚ-5252-сонли қарорига мувофиқ, чакана савдо, умумий овқатланиш ва аҳолига маиший хизмат кўрсатиш объектларида харидни амалга оширган ва ушбу харидни солиқ органларининг махсус мобил иловасида харид чекининг фискал белгисини матрицали штрих код (QR-код) ёрдамида сканерлаш орқали рўйхатдан ўтказган жисмоний шахсларга уларнинг банк карталарига ой якуни билан харид суммасининг 1 фоизи республика бюджетидан қайтарилади, бундан автомобиль сотиб олганлик учун, темир йўл ва авиа чипта хариди, коммунал ва алоқа хизмати учун тўлов, харид чеклари мустасно қилинади.

Онлайн назорат-техникалари чекларининг QR-коддини “Soliq” мобил иловасида рўйхатдан ўтказиб харид суммасидан 1% кешбек олиш амалиётга жорий этилганидан буён давлатга солиқлар тушуми кўпаяди. Масалан, кешбек тизими ишга тушиши ортидан 2022 йил январь ойининг ўзида 32 миллиондан ортиқ онлайн назорат касса техникаси чеклари чоп этилгани, бу эса ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 191 фоизга ошганини кўрсатмоқда. 2022 йил январь ойида берилган чекларни рўйхатдан ўтказган 113 мингдан ортиқ фуқароларга 18,8 млрд.сўм кешбек тўлаб берилди.

Буни интизомли солиқ тўловчилар сафи кенгайиб бораётгани ҳамда онлайн назорат-касса машиналаридан фойдаланиш устидан жамоатчилик назорати кучайгани билан изоҳлаш мумкин. Бу ўз навбатида яширин иқтисоднинг аста-секинлик билан бўлсада қисқаришига сабаб бўлади.

Кешбек берилиши мустасно қилинган автомобиль сотиб олганлик учун, темир йўл ва авиа чипта хариди, коммунал ва алоқа хизмати учун тўлов харид чекларидаги МХИК (маҳсулот ва хизматларнинг идентификация кодлари) орқали аниқланади.

МХИК - бу маълум бир товар ёки хизмат турига тайинланган белгилар (рақамлар) тўплами кўринишида тақдим этилган товар ва хизматларнинг идентификация коди ҳисобланади. Фойдаланувчининг электрон ҳисобварақ-фактуралар, электрон шартномалар ва онлайн-назорат касса машиналари ҳамда виртуал кассалар тизимида фойдаланилади. Давлат солиқ қўмитасининг маҳсулот (товар ва хизмат)ларнинг ягона электрон миллий каталогига (<https://tasnif.soliq.uz/>) 130 мингдан ортиқ товар ва хизматлар киритилган бўлиб, улар тоифаларга, синфларга ва гуруҳларга бўлинган.

Бугунги кунда тадбиркорлик субъектлари томонидан чекларда МХИКни нотўғри ёки умуман акс эттирилмаганлиги сабабли уларни харидорлар рўйхатдан ўтказиб, кешбек олишида муаммолар иши кузатилмоқда. 2022 йил 1 январдан МХИК акс эттирилмайдиган чекларни тақдим этиш тақиқланган бўлсада, айрим тадбиркорлик субъектлари томонидан назорат-касса техникаларини янги талабларга мослаштириш бўйича зарур чоралар кўрилмасдан қолмоқда.

Онлайн назорат-техникалари чекларида товарлар (хизматлар) номенклатурасига ёхуд фаолиятнинг ўзига хос хусусиятларига ва амалга ошириладиган турларига мувофиқ бўлмаган идентификация кодларини акс эттириш — чекларда кўрсатилган реализация қилинган товарлар (хизматлар) қийматининг 1%и миқдориди жарима белгиланган.

ПҚ-5252-сонли қарори билан 2022 йил 1 февралдан бошлаб тўлов ташкилоти, тижорат банкларининг электрон тўлов хизматлари, шунингдек, электрон тижорат платформалари — «Маркетплейс»-ларнинг ахборот тизимлари ёрдамида масофадан туриб амалга оширилган савдо ва пуллик хизматлар бўйича транзакцияларнинг («P2P», кредит тўловлари бундан мустасно) электрон чекларида солиқ органлари ахборотлар тизимларига интеграциялашган ва автоматик тарзда шаклландуви фискал белгиларни мажбурий акс эттириш талаби ўрнатилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 7 сентябрдаги “Солиқ мажбуриятларини бажаришда тадбиркорлик субъектларига янада қулай шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-6307-сонли Фармонида асосан, Хоразм вилоятида эксперимент тариқасида солиқ органлари, юридик шахслардан олинандиган ер солиғини - Кадастр агентлиги органлари маълумотлари асосида, қўшилган қиймат солиғи, акциз солиғи ва айланмадан олинандиган солиқни — электрон ҳисобварақ-фактура ва онлайн назорат-касса техникаси маълумотлари ҳамда солиқ органларида мавжуд бошқа маълумотлар асосида солиқ ҳисоботини шакллантириш ва солиқ тўловчиларга тақдим этиш, солиқ тўловчи 5 кун ичида уни тасдиқлаши ёки, агар эътирозлари мавжуд бўлса, уни рад этган ҳолда, солиқ ҳисоботини қайта ишлаши ва ўрнатилган тартибда солиқ органларига тақдим этиши тартибини жорий этиш вазифаси ва мазкур эксперимент натижаларини 2022 йил 1 августга чуқур таҳлил қилган ҳолда уни Республиканинг барча ҳудудларидаги солиқ тўловчиларга татбиқ этиш бўйича таклифни киритиш вазифаси юклатилган.

Мазкур Фармоннинг 4-бандига асосан, Солиқ қўмитаси манфаатдор вазирлик ва идоралар билан биргаликда 2022 йил 1 январга қадар солиқ тўловчиларга қўшилган қиймат солиғи, акциз солиғи ва айланмадан олинандиган солиқни ҳисоблаш учун зарур бўлган солиқ солиш объекти ёки солиқ солиш билан боғлиқ бошқа объектларни электрон ҳисобварақ-фактураларда акс эттириш имкониятларини яратиш вазифаси юклатилган.

Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексининг 76-моддасига асосан солиқларни, йиғимларни ҳисоблаб чиқариш ва солиқ ҳисоботини тузиш мақсадида солиқ тўловчи ёки солиқ агенти томонидан ҳисоб ҳужжатларини юритиш солиқ солиш мақсадларида ҳисобга олиш деб эътироф этилади. Кодекснинг 79-моддасига асосан ҳисоб ҳужжатлари қоғозда ва (ёки) электрон шаклларда тузилади. Бундан ташқари, Солиқ кодексининг 47-моддаси биринчи қисмига асосан товарларни (хизматларни) реализация қилишда юридик шахслар ва яқка тартибдаги тадбиркорлар, ушбу товарларни (хизматларни) сотиб олувчиларга ҳисобварақ-фактурани тақдим этиши шартлиги белгиланган. Ҳисобварақ-фактура, қоида тариқасида, электрон ҳисобварақ-фактураларнинг ахборот тизимида электрон шаклда расмийлаштирилади. Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 25 июндаги 522-сонли қарорининг 2-бандига асосан, 2019 йил 1 июлдан бошлаб барча ҳўжалик юритувчи субъектлар учун ҳисобварақ-фактураларни электрон шаклда расмийлаштириш, сақлаш ва ҳисобини юритиш тизими мажбурий тартибда жорий этилган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 10 февралдаги ПФ-21-сонли фармонининг 7-банди 4-хатбошисига асосан 2023 йил 1 майдан тўлов хизматларини кўрсатувчи ташкилотлар жисмоний шахслар ўртасида пул ўтказмалари амалга оширилганда, уларга кўрсатилган хизматлар учун (олинган ҳақ, комиссия учун «0» сўм бўлган тақдирда ҳам) электрон ҳисобварақ-фактуралар тақдим этиши ва расмийлаштириши белгиланган.

Бунда, тўлов ташкилотлари кўчирган пули учун фоиз миқдориди ҳақ олади. Масалан “Click” MChJ “Click” хизмати орқали ҳар бир пластикдан кўчирган пули учун 1 фоиз, “INSPIRED” MChJ “Рауме” хизмати орқали ҳар бир пластикдан кўчирган пули учун 1 фоиз миқдориди жисмоний ва юридик шахслардан автоматик равишда хизмат ҳақи ундиради. Бундан ташқари, Солиқ кодексининг 238-моддасига ва 463-моддаларига асосан, хизматларни реализация қилиш бўйича айланма қўшилган қиймат солиғи тўловчилар ва айланмадан олинандиган солиқ тўловчилар учун солиқ солиш объекти ҳисобланади. Қўшилган қиймат солиғи ва айланмадан олинандиган солиқнинг солиқ ҳисоботлари ҳисоб варақ фактуралари асосида автоматик шакллантирилади. Тўлов ташкилотлари жисмоний шахсларнинг пластигидан кўчирган пуллари учун олган хизмат

ҳақларига электрон ҳисобварақ-фактура расмийлаштирмайдиган бўлса, мазкур хизматлар суммаси солиқ солиш базасига кирмай қолади.

Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 14 августдаги 489-сонли қарори 2-бандига асосан, ҳисобварақ-фактура - Солиқ кодексига мувофиқ уни тақдим этиш мажбуриятига эга бўлган товарларни (хизматларни) сотувчи (етказиб берувчи) томонидан расмийлаштириладиган қатъий белгиланган намунадаги товарлар ҳақиқатда жўнатилганлигини ёки хизматлар кўрсатилганлигини ва уларнинг қийматини тасдиқловчи ҳужжат ҳисобланади. Мазкур қарорнинг 6-бандида, ҳисобварақ-фактура хизматлар доимий (узлуксиз) асосда реализация қилинадиган ҳолларда хизматлар кўрсатилганда ҳисобварақ-фактура календарь ойнинг сўнги кунинда мазкур ой давомида жами кўрсатилган хизматлар ҳажми бўйича бир марта тақдим этилади. Бунда, ҳисобварақ-фактура хизматлар реализация қилинган ойдан кейинги ойнинг ўнинчи кунига қадар, товарлар (хизматлар) реализация қилинган ойнинг охири куниндаги сана билан тақдим этилади. Юқоридагиларга асосан, Тўлов ташкилотлари томонидан жисмоний шахслар ўртасида пул ўтказмалари бўйича кўрсатилган хизматларнинг бутун ҳажми учун ой охирида битта бир томонлама ЭХФ расмийлаштириш тартибини жорий этилади. Бунда солиқ органи учун жисмоний шахснинг қайси жисмоний шахсга пул кўчирганлиги тўғрисидаги маълумот қизиқтирмайди. Чунки, Солиқ кодексининг 378-моддаси 11-бандига асосан жисмоний шахсларнинг жисмоний шахслардан текинга олинган пул шаклидаги даромадлари солиқ солинмайдиган даромадлар таркибига киритилган. Шунингдек, жисмоний шахслар ўртасида ўзаро молиявий муносабатлар асосида қарз олган тақдирда ҳам, қарз олган фуқарога даромад ҳисобланмайди. Шунга асосан, жисмоний шахс томонидан бошқа бир жисмоний шахснинг банк пластик картасига ўтказиб берилган пул маблағлари иккала жисмоний шахсга ҳам солиқ мажбуриятини юзага келтирмайди. Фақат тўлов ташкилотларининг кўрсатган хизматлари суммаси солиқ ҳисоботида ўтириши учун ҳисобварақ-фактура тўлдирилиши лозим бўлади.

Хулоса ва таклифлар.

Солиқ маъмурчилигига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантиришда марказлашган тизимлар орқали шаклланган маълумотларни қайта ишлаш натижасида бозор конъюнктурасини ўрганиш, қўшилган қиймат солиғи занжирини назоратга олиш, товар ва хизматларнинг иқтисодиётда ҳаракатланишини мониторинг қилиш, солиқ тўловчи шахсий кабинетининг фойдаланиш доирасини кенгайтириш;

Марказий маълумотлар базаси солиқ органларининг ягона интеграциялаштирилган ахборот-ресурс базаси негизида ташкил этиш, маълумотларни қайта ишлаш марказини модернизация қилиш ва солиқ маъмуриятчилигида замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш, рўйхатдан ўтган нодавлат нотижорат ташкилотлари, адвокатлик бюrolари ва фирмалари, рўйхатдан ўтган банклар, кредит бюrolари ва хорижий банкларнинг ваколатхоналари, аккредитациядан ўтган дипломатик ваколатхоналар, хорижий давлатларнинг консуллик муассасалари, хорижий тижорат ташкилотларининг аккредитациядан ўтган ваколатхоналари тўғрисидаги маълумотлар марказий маълумотлар базасига ўтказиш;

Хўжалик юритувчи субъектлар томонидан товарларни (хизматларни) етказиб бериш бўйича шартномаларни ҳамда товар-моддий товар-моддий бойликларни олиш учун ишончномаларни электрон шаклда расмийлаштириш тизимини яратиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Адабиётлар/Литература/Reference:

Aladwani, A.M. (2016) *Corruption as a source of e-government projects failure in developing countries: A theoretical exposition. International Journal of Information Management, 36(1), 105–112.*

Canares, M.P. (2016) *Creating the enabling environment for more transparent and better-resourced local governments: A case of e-taxation in the Philippines.*

Diga, K, & May, J (2016) *The ICT ecosystem: The application, usefulness, and future of an evolving concept. Information Technology for Development, 22(1), 1–6.*

Economides, A. A., & Terzis, V. (2008) *Evaluating tax sites: an evaluation framework and its application. Electronic Government, An International Journal, 5(3), 321–344.*

Heeks, R. (2005) *e-Government as a carrier of context. Journal of Public Policy, 51–74*

Robbins, G., Mulligan, E., & Keenan, F. (2015) *e-Government in the Irish revenue: The revenue on-line service (ROS): A success story?* *Financial Accountability & Management*, 31(4), 363–394.

Vasconcellos, V., & Rua, M. (2005) *Impacts of internet use on public administration: A case study of the Brazilian tax administration.* *The Electronic Journal of E-Government*, 3(1), 49–58.

Исаев, Ф. (2021) Солиқ юкени аниқлаш методикасини такомиллаштириш. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, (6), 86–91. https://doi.org/10.55439/ECED/vol_iss6/a286

Насруллоев Ҳ. (2023) Солиқ маъмурчилигига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш орқали солиқ базасини кенгайтириш истиқболлари (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. автореферати. – Тошкент.

Нормурзаев, У. (2023). Солиқ имтиёзлари бериш тартибини такомиллаштириш масалалари. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 24(1), 334–339. https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss1/a51

Нормурзаев, У. (2023). Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси доирасида молия бозорининг долзарб муаммолари тадбиркорликни тенг рақобат шароитларини яратиш ҳамда яширин иқтисодиёт улушини қисқартириш йўлари. <https://inlibrary.uz/index.php/financial-market-growth/article/view/19032>

Нормурзаев, У. (2023). Яширин иқтисодиётни камайтиришда солиқ органларининг аҳамияти. *Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil*, 1(2), 215–221. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/66>